

A cselekvőképességre vonatkozó egyes külföldi modellek változása az elmúlt húsz évben

Hoffman István

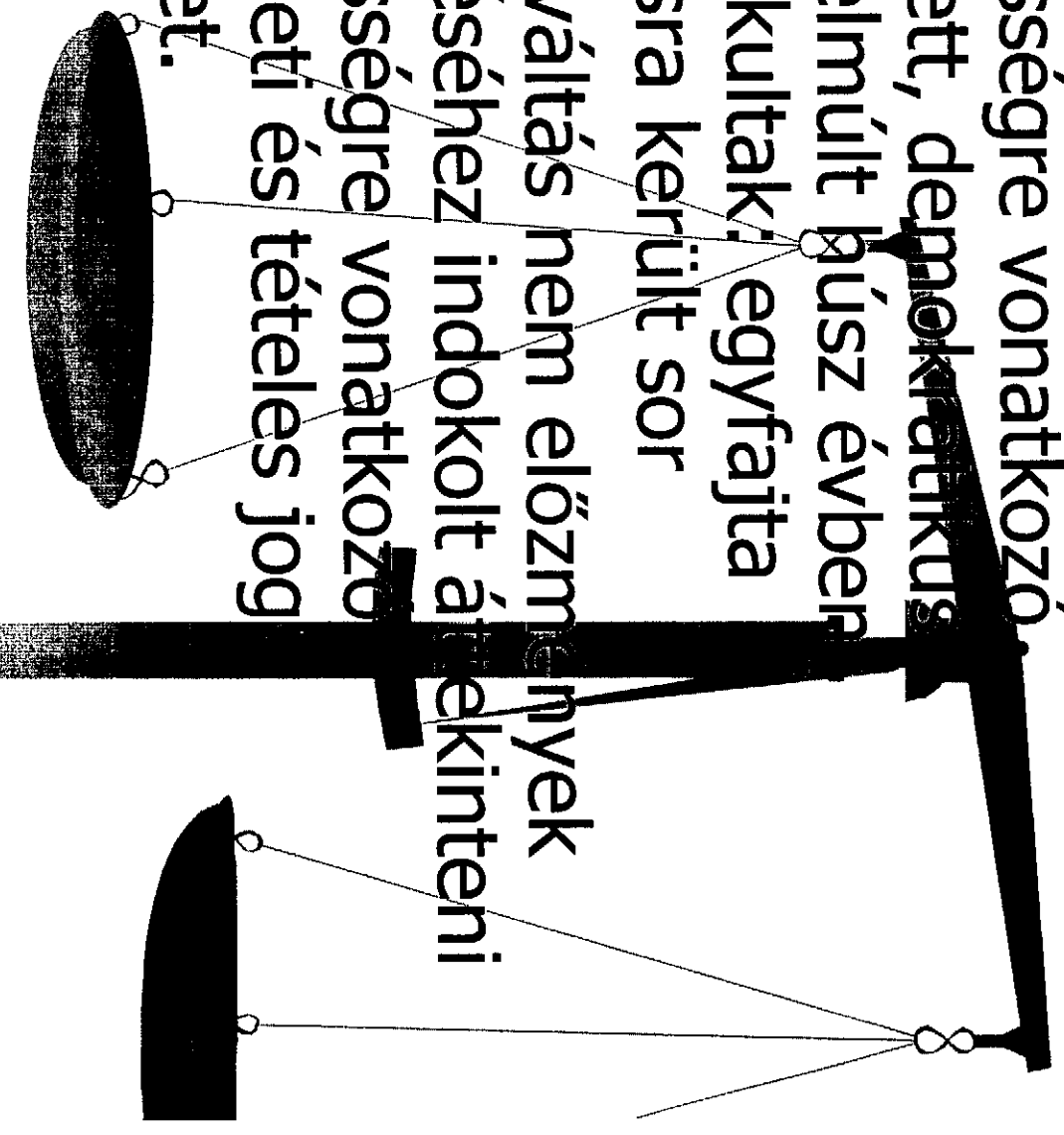
MéH TM

istvan.hoffman@meh.gov.hu

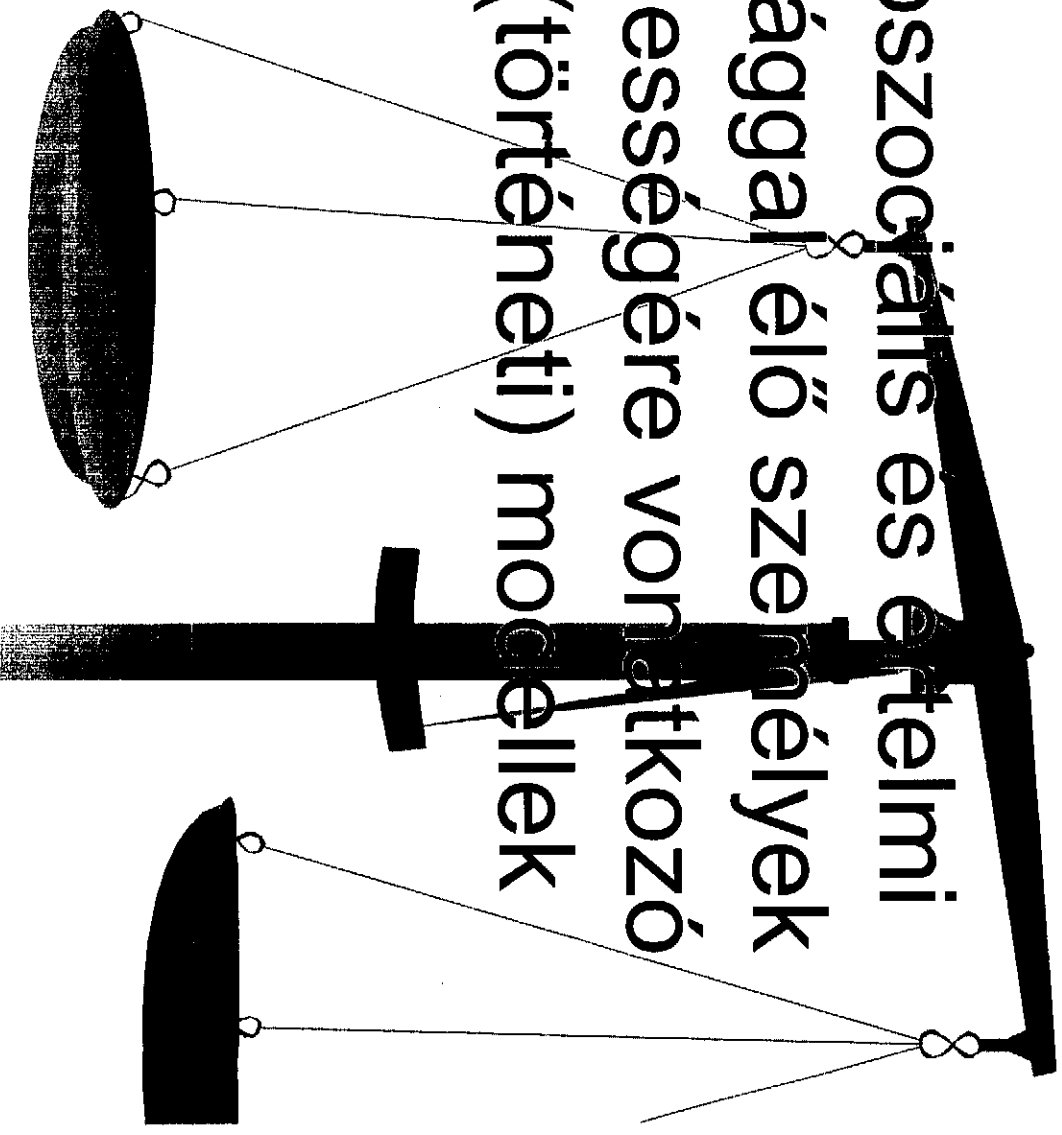

Bevezetés

- A cselekvőképességre vonatkozó szabályok a fejlett, demokráciás államokban az elmúlt húsz évben jelentősen átalakultak: egyfajta paradigmaváltásra került sor
- Ez a paradigmaváltás nem előzmények nélküli: megértéséhez indokolt áttekinteni a cselekvőképességre vonatkozó fontosabb elméleti és tételes jog megközelítéseket.

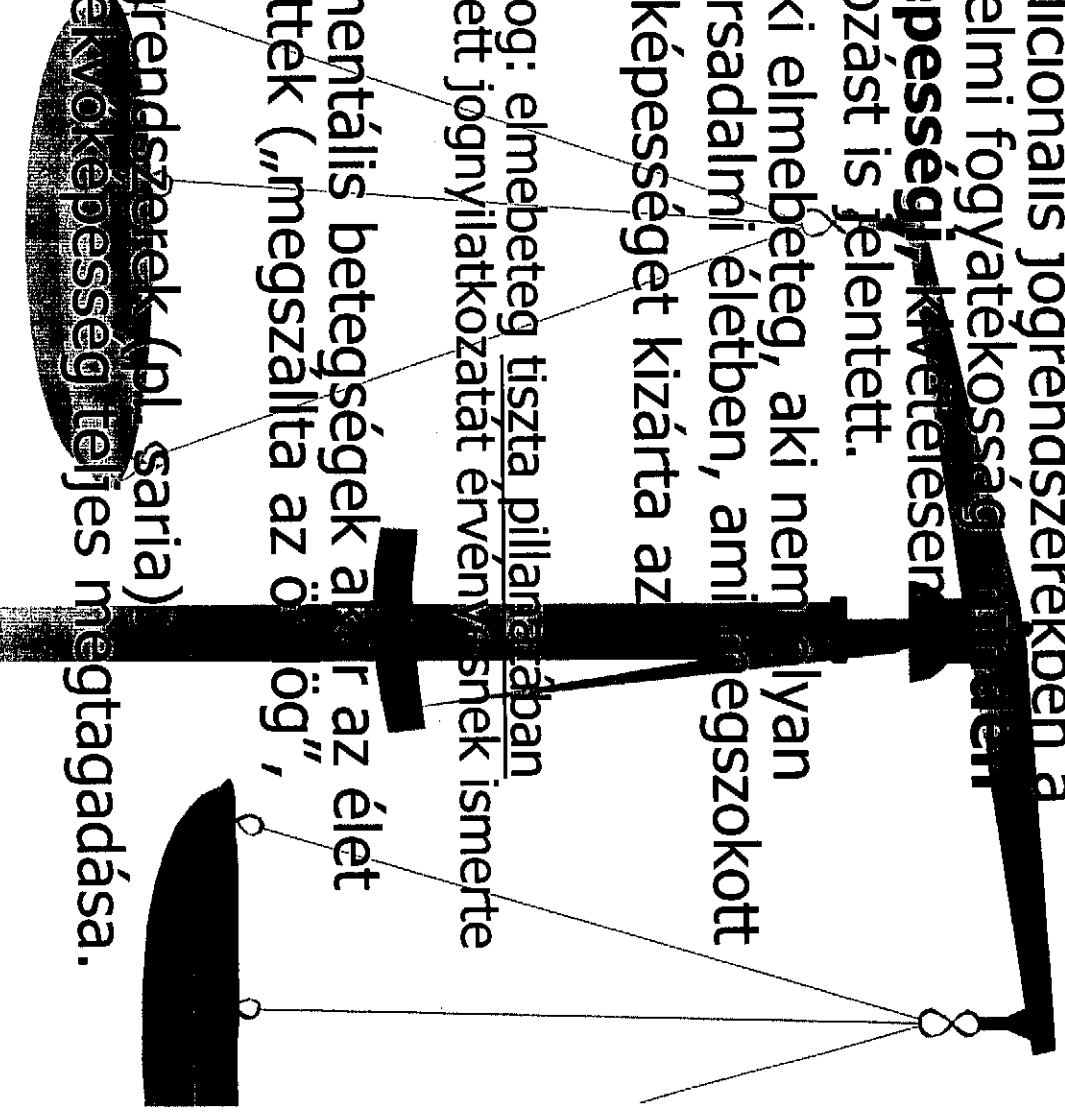

I. A pszichoszociális és értelmi fogyatékossgal élő személyek cselekvőképességére vonatkozó fontosabb (történeti) modellek

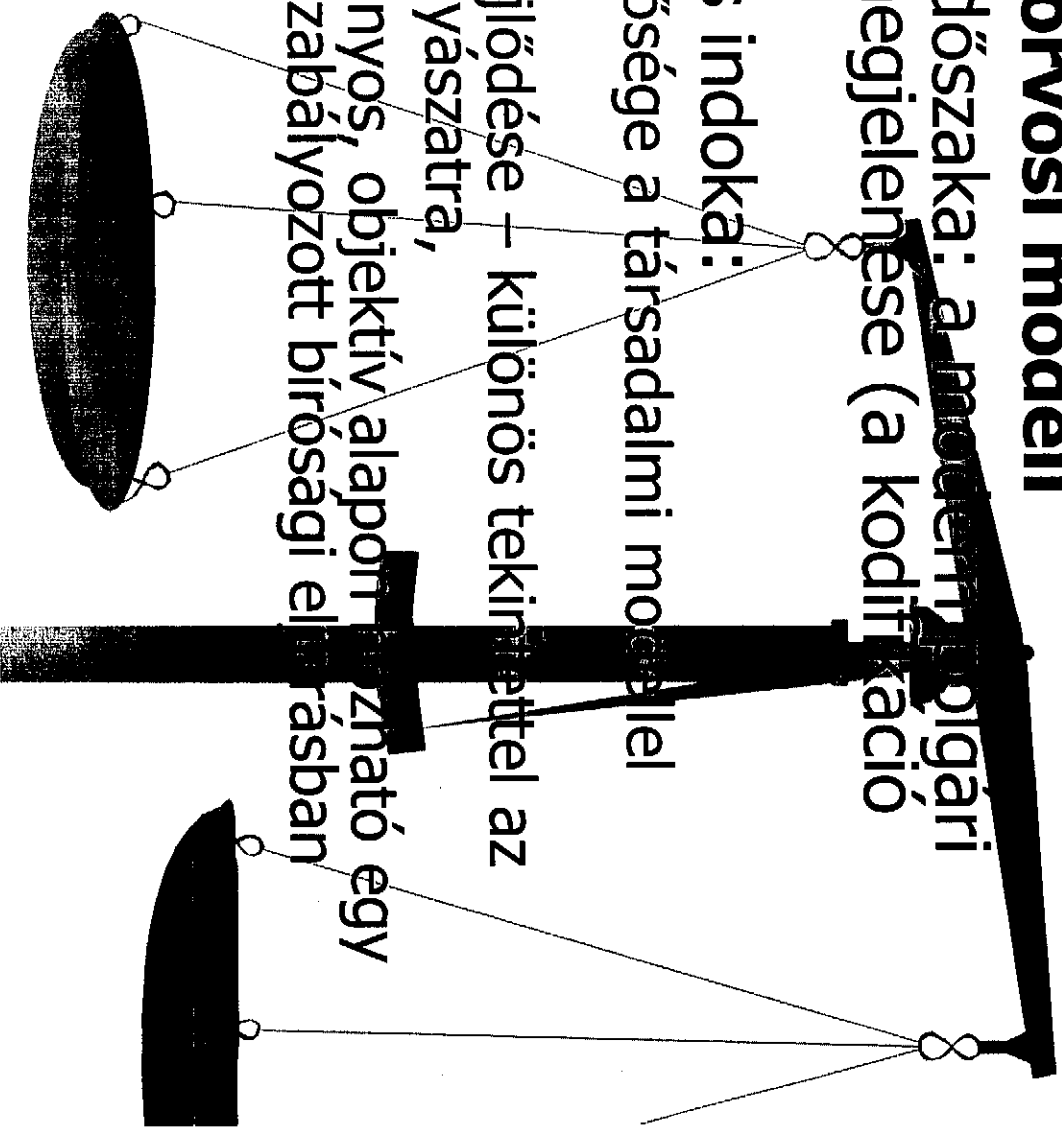
1. Premodern korszakok és a tradicionális jogrendszerek

- A premodern és a tradicionális jogrendszerekben a pszichoszociális és értelmi fogyatékosok **esetben cselekvőképességi, kvateresen jogképességi** korlátozást is jelentett.
- Megközelítés: mindenki elmebeteg, aki nem olyan módon vesz részt a társadalmi életben, ami
- Római jog: a cselekvőképességet kizárta az elmebetegség, de
  - posztklasszikus római jog: elmebeteg tiszta pillanatokban (*lucidum intervallum*) tett jognyilatkozatát érvényesnek ismerte el.
- Középkor: bizonyos mentális betegségek a „böng”, az élet elvétételéhez is vezethettek („megszállta az ő „boszorkány””).
- Egyes tradicionális jogrendszerek (pl. saria) jogképesség és a cselekvőképesség teljes megtagadása.

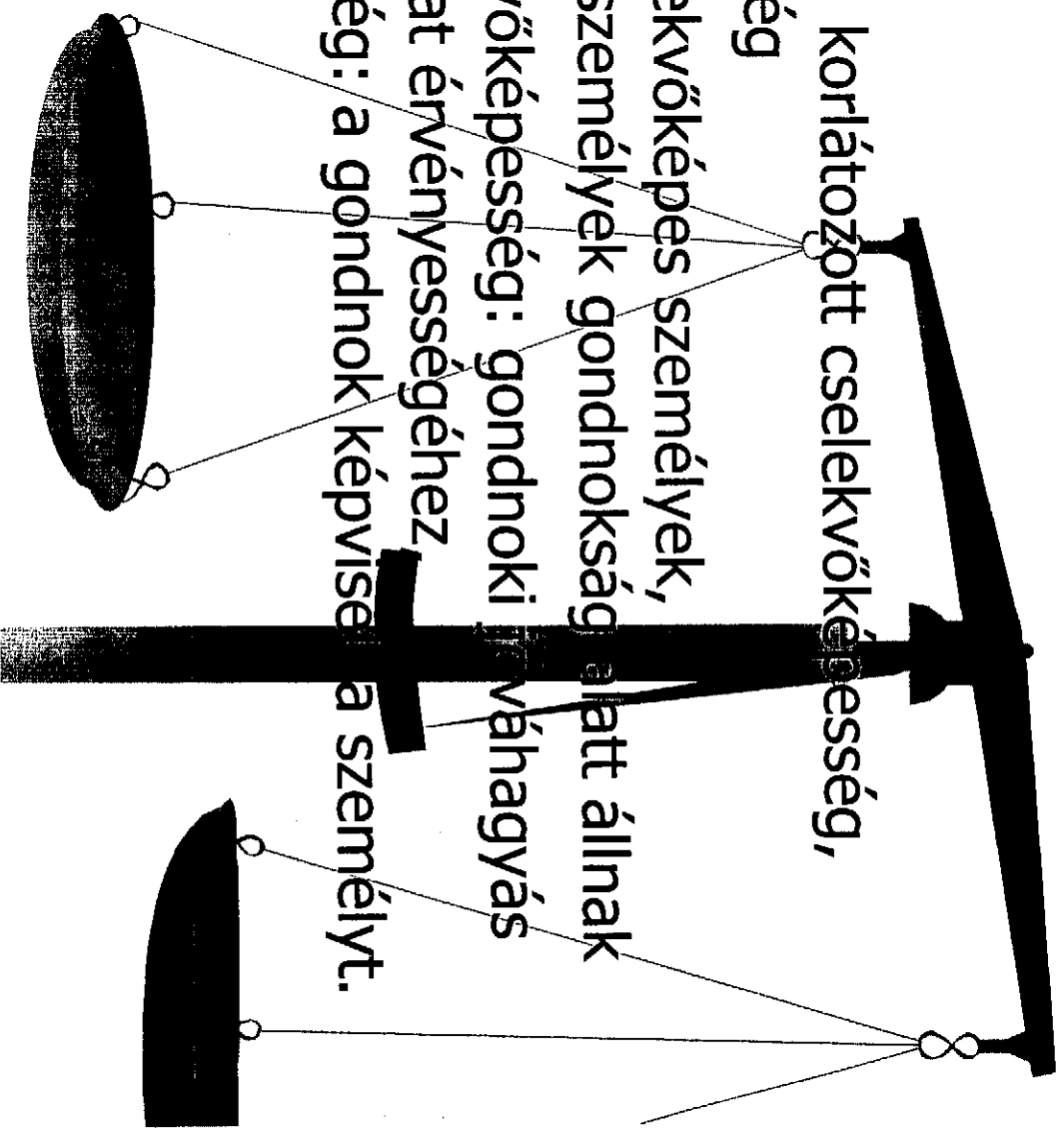
2. Modern jogok a XX. század közepéig (1)

- Paradigmaváltás: **orvosi modell**
- Paradigmaváltás időszakai: a modern jogári törvénykönyvek megjelenése (a kodifikáció időszakai).
- A paradigmaváltás indokai:
  - visszaélések lehetsége a társadalmi modellel kapcsolatban,
  - orvostudomány fejlődése – különös tekintettel az ideg- és elmegyógyászatra,
  - racionális, tudományos, objektív alapon hozható egy jogállami módon szabályozott bírósági eljárársban döntés.

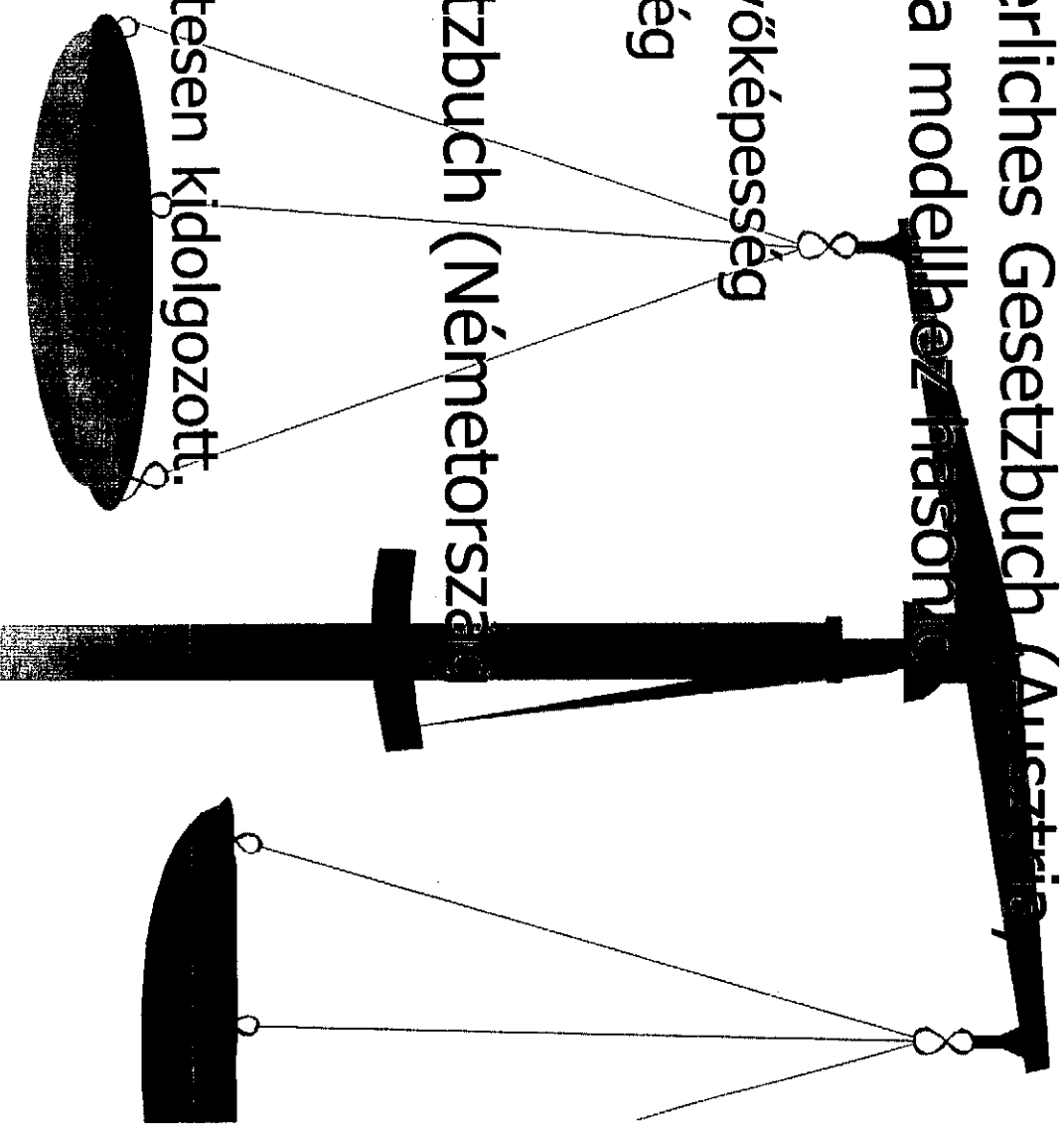
2. Modern jogok a XX. század közepéig (2)

- Code civil (1804):
  - Art. 489., 508skk.
  - cselekvőképesség, korlátozott cselekvőképesség, cselekvőképtelenség
  - korlátozottan cselekvőképes személyek, cselekvőképtelen személyek gondnokság alatt állnak
  - korlátozott cselekvőképesség: gondnoki felváltás kell a jognyilatkozat érvényességéhez
  - cselekvőképtelenség: a gondnok képviseli a személyt.

2. Modern jogok a XX. század közepéig (3)

- Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch (Ausztria, 1811/12): a francia modellhez hasonló megoldás:
  - korlátozott cselekvőképesség
  - cselekvőképtelenség megkülönböztetése.
- Bürgerliches Gesetzbuch (Németország, 1896/1900):
  - hasonló modell
  - a leginkább részletesen kidolgozott:

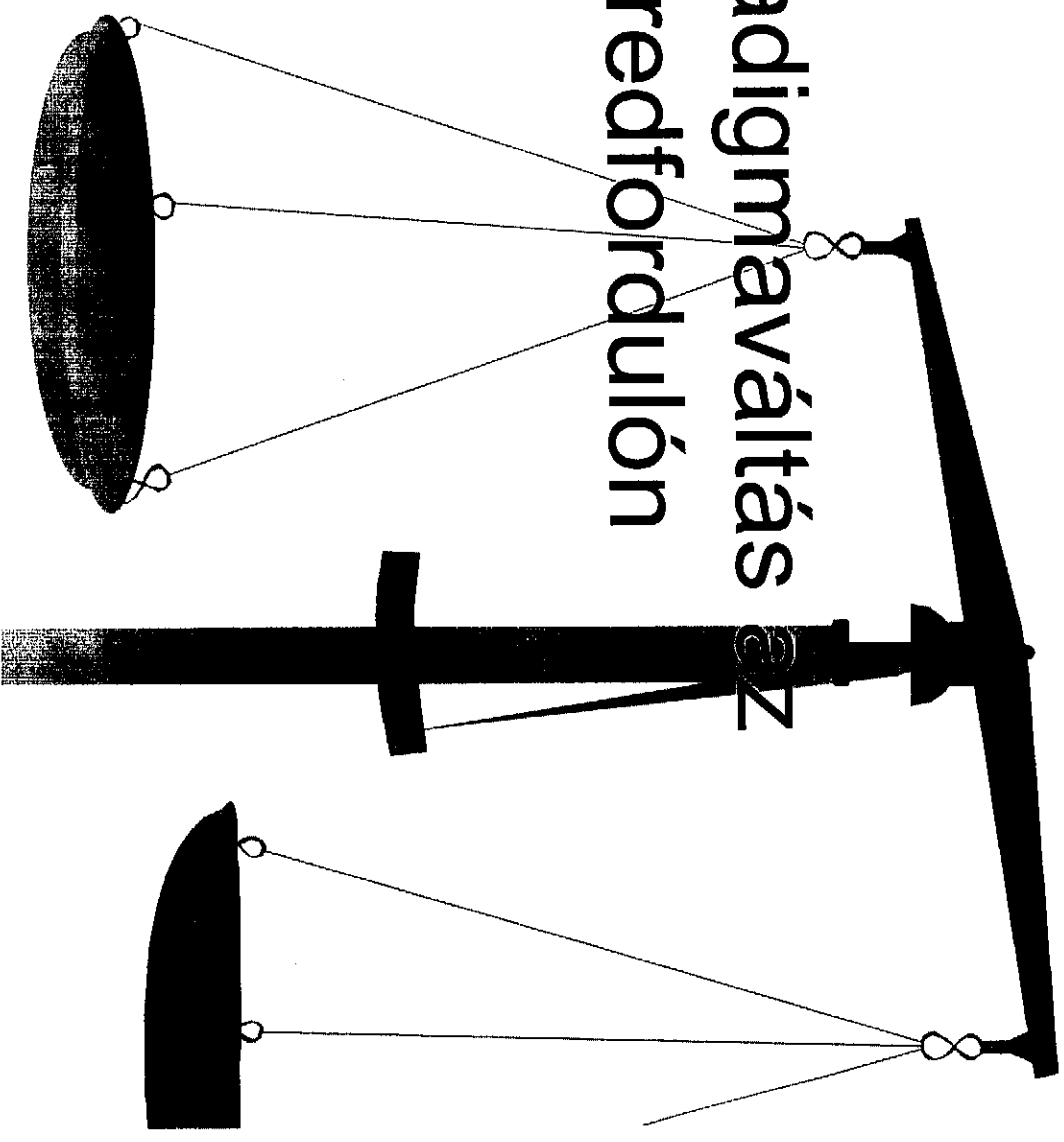

2. Modern jogok a XX. század közepéig (4)

- Magyarország:
  - szigorúbb cselekvőképességi szabályok (szabályozás) fogvatékosság is: pl. néma személyek)
  - Tripartitum: nem a római jogi logika: gyámság: személyes felügyelettel jár, gondnokság: személyes felügyelet.
  - Polgári korszak:
    - 1877: XX. tc. kiépítette a modern magyar gyámsági rendszert
    - német minta követése.
  - Ptk. (1959): modern felfogás: pl. a cselekvőképességi törvények tömegesen előforduló, csekély jelentőségű jogügyleteket érvényességének névesítése (évtizedekkel korábbi állapotokban)

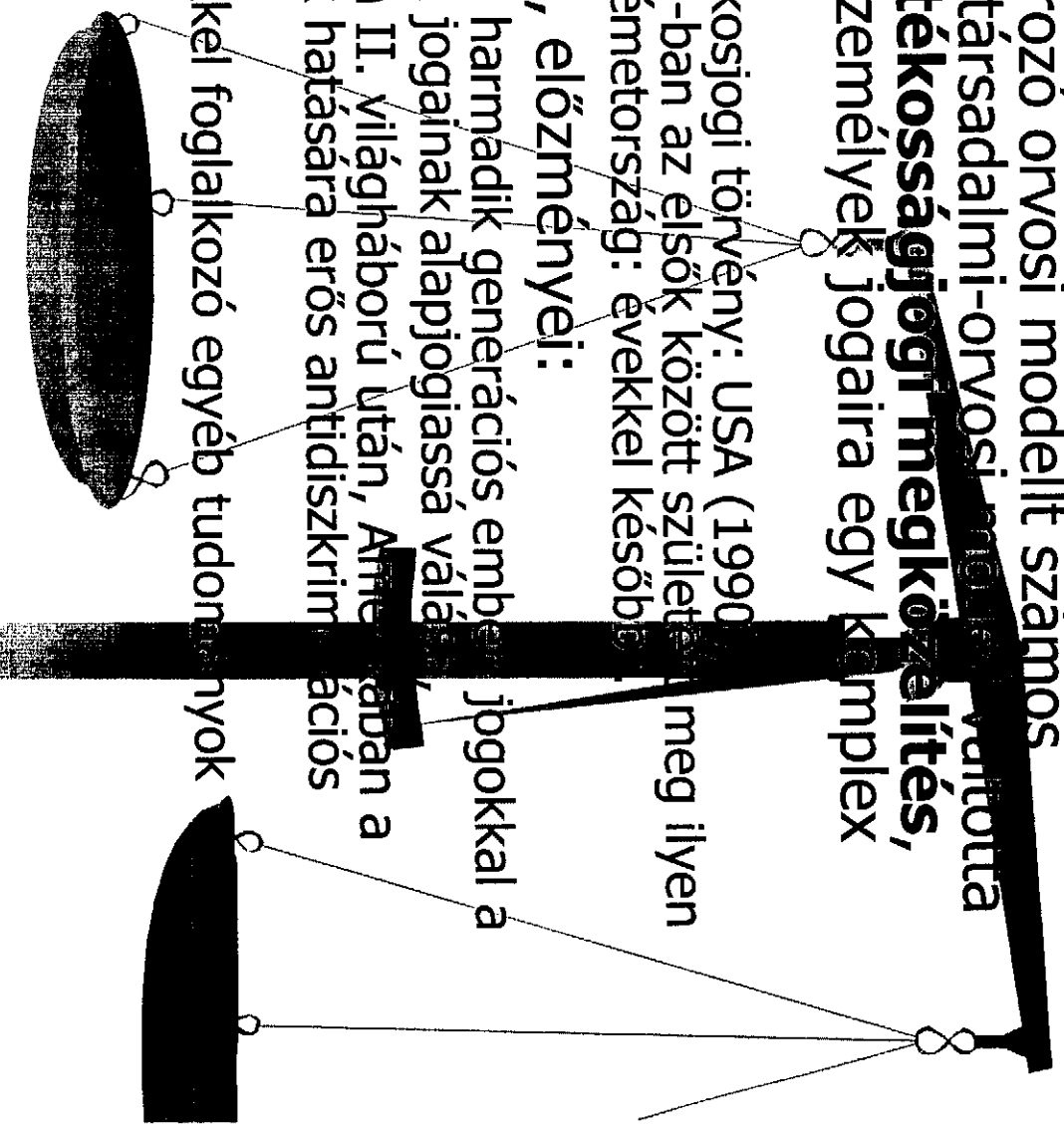

3. Paradigmaváltás ezredfordulón

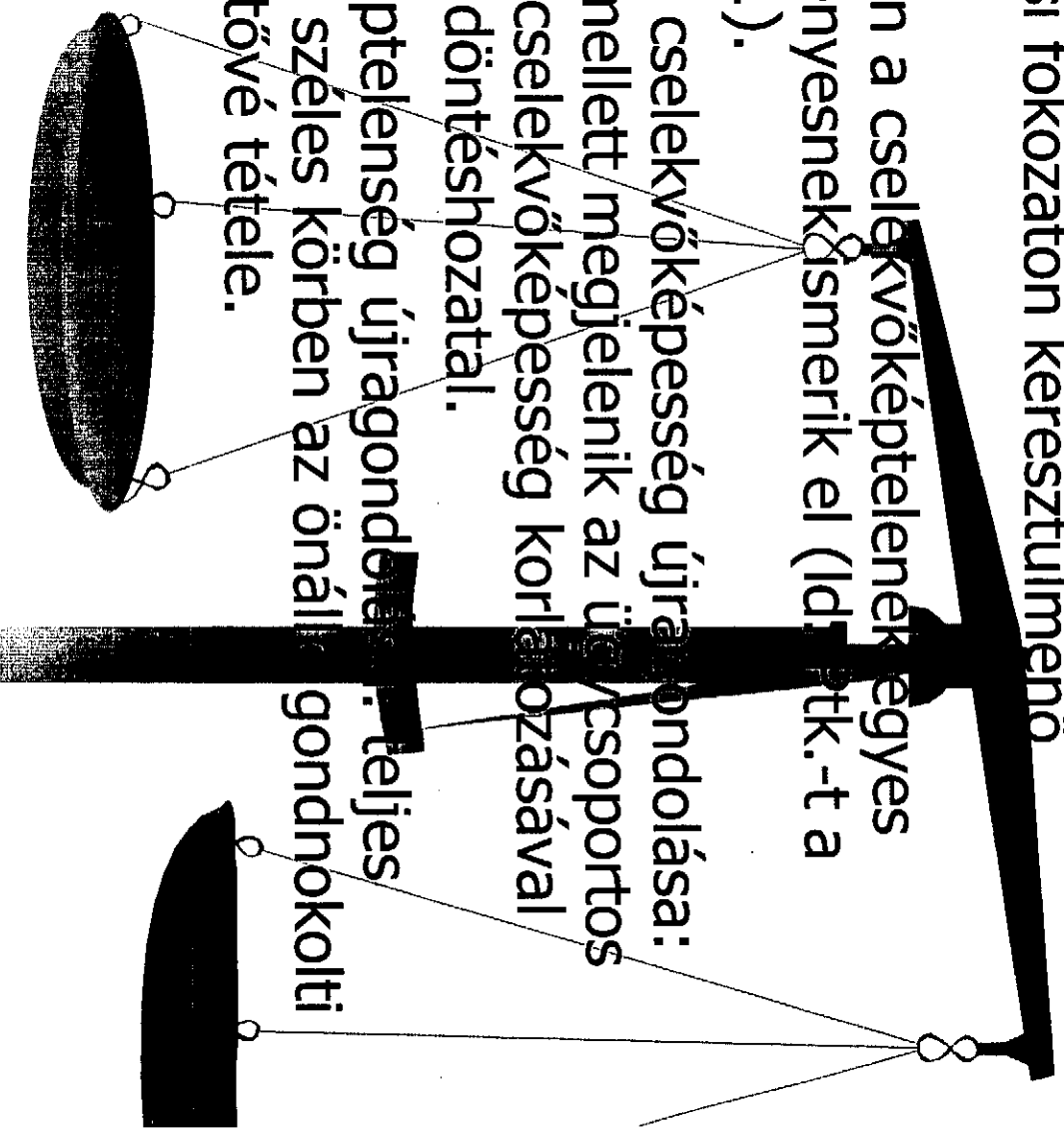
1. A paradigmaváltás megjelenése, előzményei, okai

- A korábban meghatározó orvosi modellt számos államban egy újfajta társadalmi-orvosi modell váltotta fel: **komplex fogyatékosossági jogi megközelítés**, amely a fogyatékos személyek jogaira egy komplex „csomagként” tekint.
- Első komplex fogyatékosjogi törvény: USA (1990) Magyarországon 1998-ban az elsők között született komplex joganyag (Németország: évekkel később)
- Paradigmaváltás okai, előzményei:
  - emberi jogok között a harmadik generációs ember jogokkal a fogyatékos személyek jogainak alapjogiassá válása
  - ehhez kapcsolódóan a II. világháború után, Anne Frank példáján a polgárjogi mozgalmak hatására erős antidiszkriminációs törvényhozás,
  - fogyatékos személyekkel foglalkozó egyéb tudományok fejlődése.

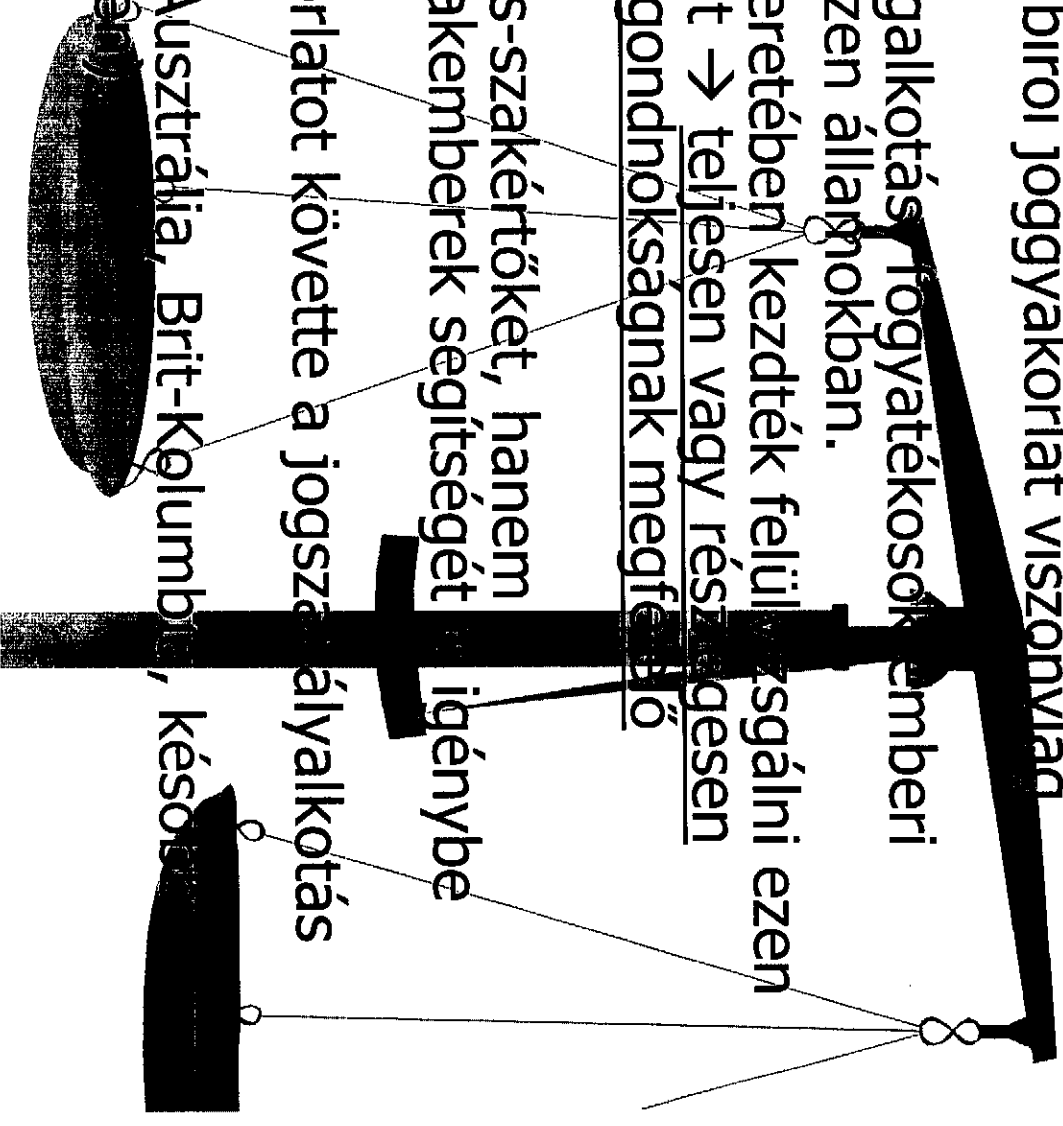
2. A paradigmaváltás lépései

- Hosszú, több fejlődési fokozaton keresztülmenő folyamat.
- 1. lépcső: szűk körben a cselekvőképtelenek egyes jognyilatkozatait érvényesnek ítélik el (ld. 1. ptk.-t a mindennapi életben...).
- 2. lépcső: korlátozott cselekvőképesség újrarendelése: általános korlátozás mellett megjelenik az ügycsoportos korlátozás, esetleg a cselekvőképesség korlátozásával nem járó támogatott döntéshozatal.
- 3. lépcső: cselekvőképzetlenség újrarendelése: teljes megszűntetése, vagy széles körben az önálló jognyilatkozatok lehetővé tétele.

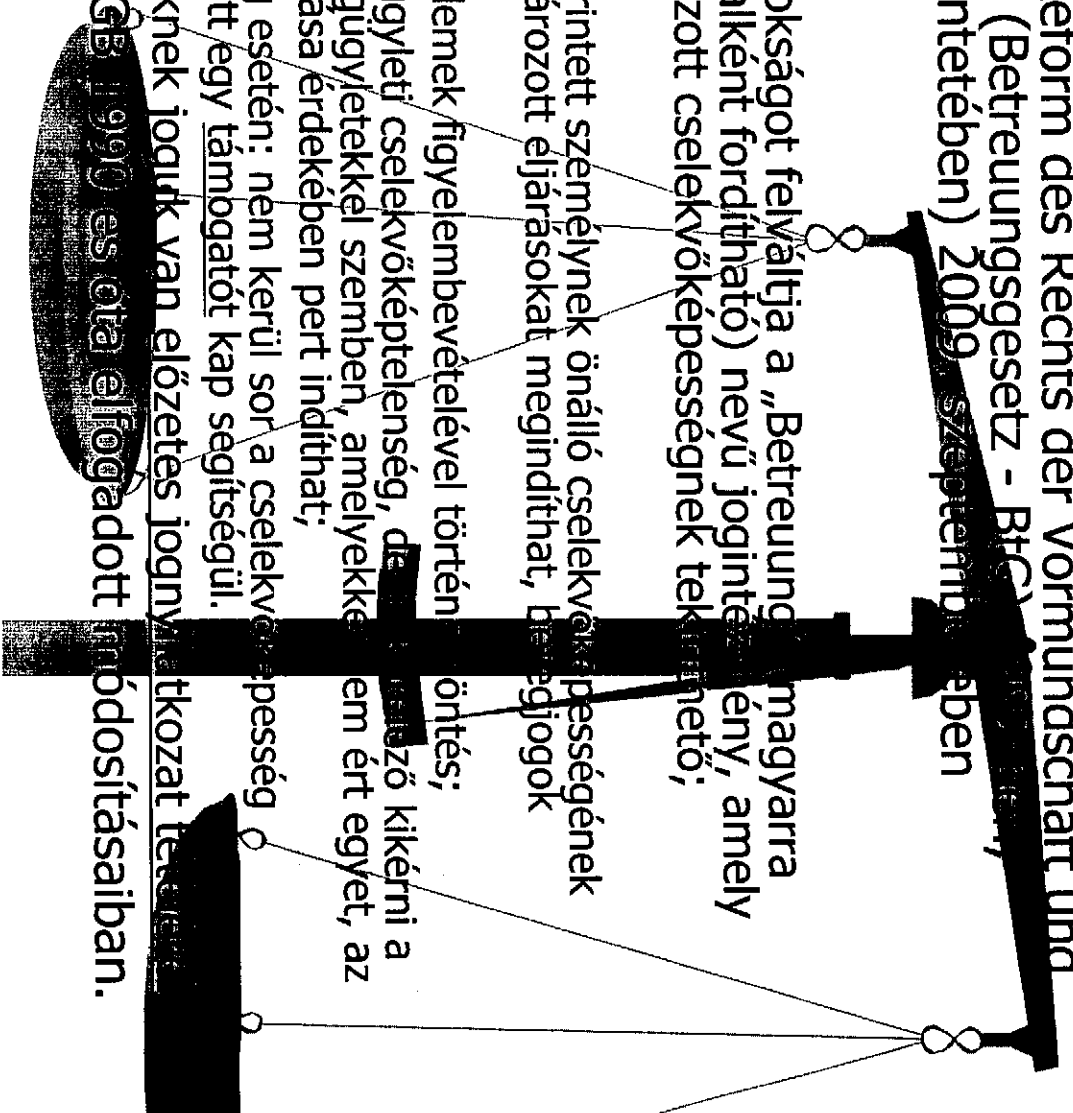
3. Az angolszász modell

- Ward és guardianship: common law által szabályozott, amelynek tartalmát a bírói joggyakorlat viszonylag szabadon alakítja.
- Antidiszkriminációs jogalkotás fogyatékosok emberi jogainak elismerése ezen államokban.
- A bírói joggyakorlat keretében kezdtek felülvizsgálni ezen intézkedések tartalmát → teljesen vagy részlegesen felszámolták a kizáró gondnokságnak megfelelő intézményt.
- A bírák nemcsak orvos-szakértőket, hanem fogyatékosügyei szakemberek segítségét vették.
- Gyakran a bírói gyakorlatot követte a jogszabályalkotás is.
- Elsőként: Új-Zéland, Ausztrália, Brit-Kolumbia, USA (szövetségi szinten)

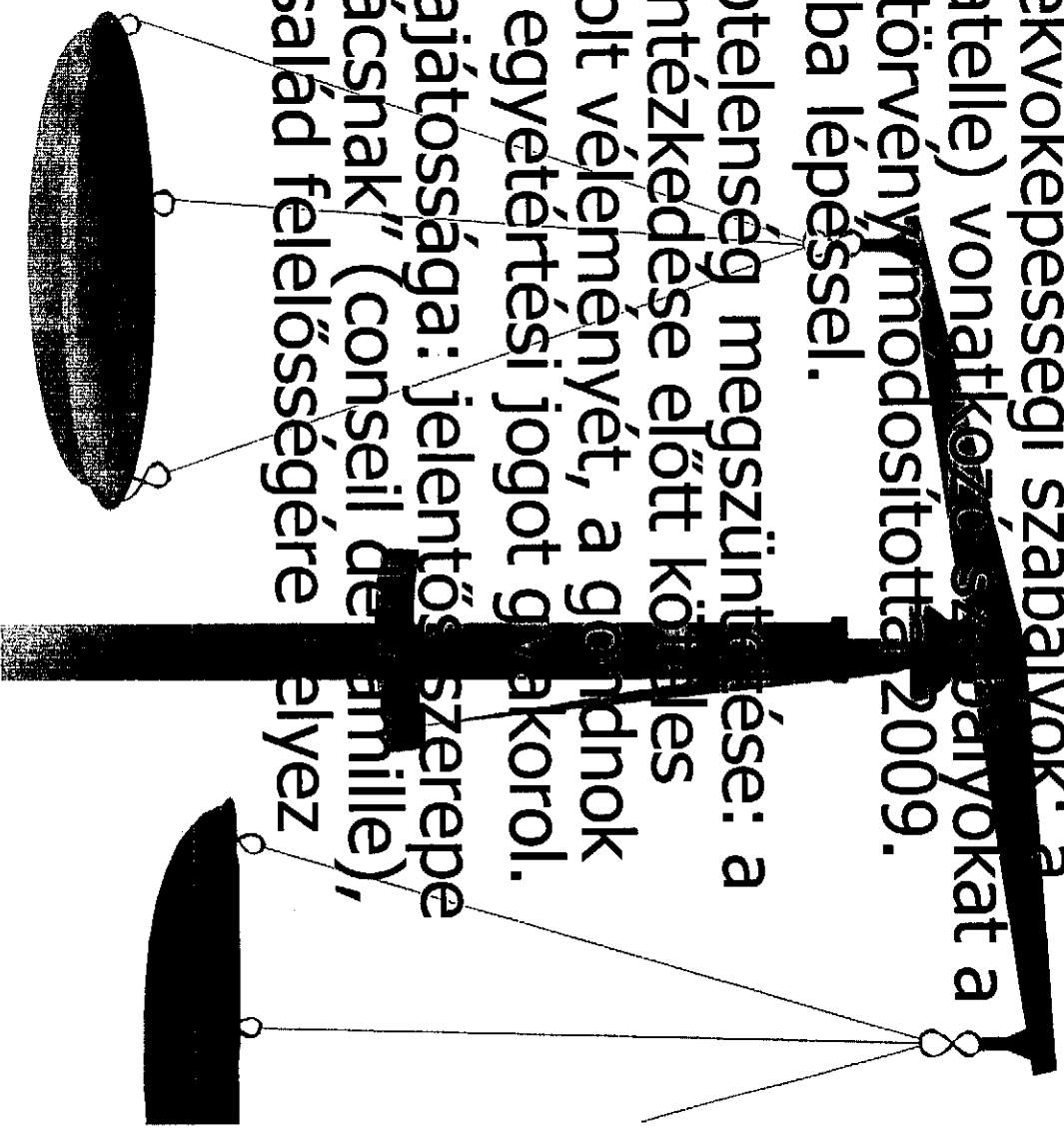
4. A német-oszták modell

- Kidolgozása: Gesetz zur Reform des Rechts der Vormundschaft und Pflegschaft für Volljährige (Betreuungsgesetz - BtG) 1990, a legutóbb (betegjogok tekintetében) 2009. szeptemberében módosult.
- Modell lényege:
  - több lépcsőben a gondnoksgát felváltja a „Betreuung” magyarrá támogatott döntéshozatalként fordítható) nevű jogintézmény, amely egyfajta speciális korlátozott cselekvőképességnek tekintendő;
  - a Betreuung keretében:
    - egyes jogágakban az érintett személynek önálló cselekvőképességének elismerése (pl. meghatározott eljárásokat megindíthat, betegjogok területén),
    - nem tisztán az orvosi elemek figyelembevételével történik;
    - magánjogban: elvileg ügyleti cselekvőképtelenség, de a bíróság kikérni a véleményét, 2. azon jogügyletekkel szemben, amelyekkel szemben érvénytelenség kimondása érdekében pert indíthat;
    - enyhébb fogyatékoság esetén: nem kerül sor a cselekvőképesség korlátozására, az érintett egy támogatót kap segítségül.
  - cselekvőképes személyeknek joguk van előzetes jognyilatkozat tételére.
- Hasonló megoldás: az ABGB 1990 óta elfogadott módosításaiban.

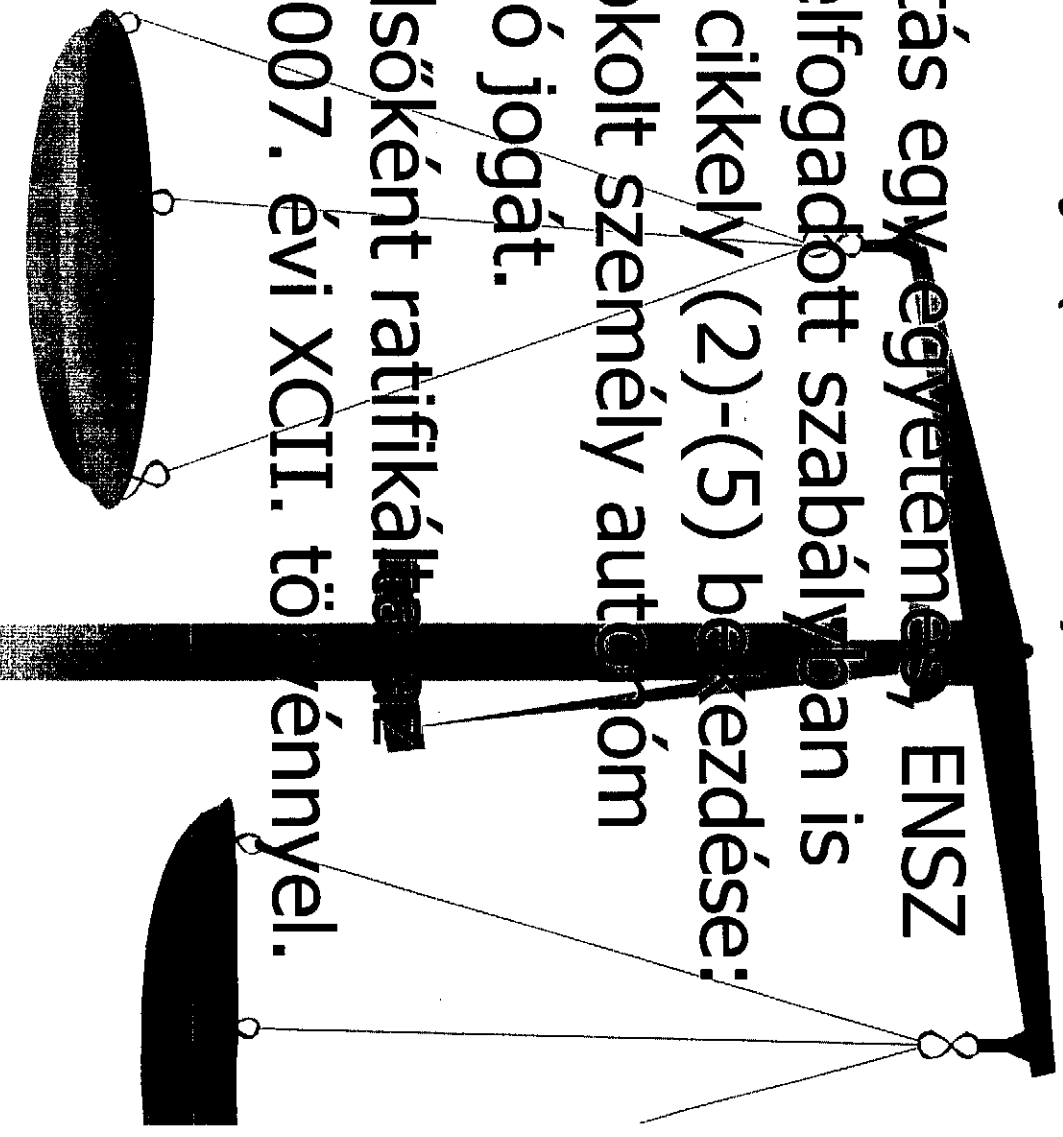
5. A francia szabályozás

- Viszonylag új cselekvőképességi szabályok: a gondokságra (curatelle) vonatkozó szabályokat a 2007. március 5-i törvény módosította 2009. január 1-jei hatályba lépéssel.
- Teljes cselekvőképтелenség megszüntetése: a gondnok minden intézkedése előtt köteles kikérni a gondnokolt véleményét, a gondnok gyakorlatilag csak egyetértési jogot gyakorol.
- A francia modell sajátossága: jelentős szerepe van a „családi tanácsnak” (conseil de famille), amely szabály a család felelősségére hangsúlyt.

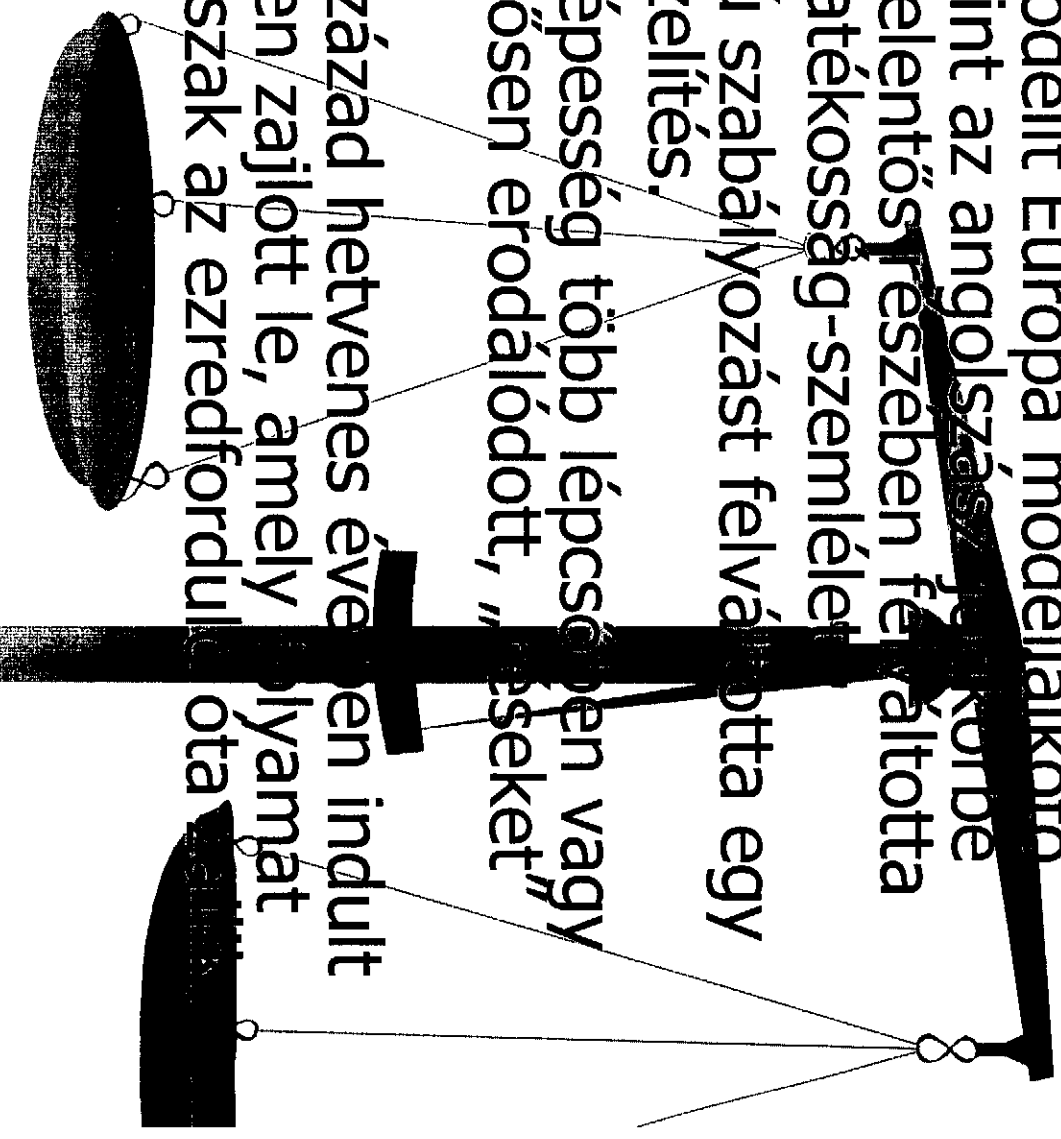
6. A Fogyatékos Személyek Jogairól Szóló (2007. évi ENSZ) Egyezmény (CRPD)

- A paradigmaváltás egy egyetemes, ENSZ keretek között elfogadott szabályban is megjelenik: 12. cikkely (2)-(5) bekezdése: rögzíti a gondnokolt személy autonóm döntésekhöz való jogát.
- Magyarország elsőként ratifikálta az Egyezményt a 2007. évi XCII. törvénnyel.

7. Összegezés

- A tisztán orvosi modellt Európa modellalkotó államaiban, valamint az angolszász jelek köré tartozó országok jelentős részében felváltotta egy komplex fogytékosság-szemlélet
- A magánjogi alapú szabályozást felváltotta egy alapjogias megközelítés.
- A teljes cselekvőképesség több lépcsőben vagy eltűnt, vagy jelentősen erodálódott, „részeket ütöttek rajta.
- A változás a XX. század hetvenes éveiben indult el, s több lépcsőben zajlott le, amely folyamat legintenzívebb időszak az ezredfordulótól kezdve óta

Köszönöm megtisztelő figyelmüket!

